

GRAĐA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 46, godina XXIII
novembar, 2018. [str. 67-80]

© Monos 2018

Nesretni dani generala Szasparyja u Bosni

Davorin Muršec Živkov

U vrijeme austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine, Gračanica je dala značajan doprinos pokretu otpora, a bila je i poprište bitaka koje su bošnjačke snage vodile protiv okupatora. Na stranicama "Gračaničkog glasnika" o tome je u više navrata pisano. Ovom prilikom, objavljujemo sjećanje koje je zapisao Davorin Muršec Živkov, Slovenac po narodnosti, vojnik 20. divizije austrougarske carske i kraljevske vojske, učesnik okupacionog pohoda ove jedinice na području Gračanice i sjeveroistočne Bosne. Tekst je prvobitno u nastavcima objavljen u listu "Slovenski gospodar", 1881. godine. Sa slovenskog jezika ga je prevela Slavica Pavlović. Napomene uz tekst su redakcijske.

Ključne riječi: general Szaspary, austrugarska okupacija, Mehmed Vehbi ef. Šemsekadić, Boj kod Gračanice

Redakcijska napomena

U ranijim brojevima "Gračaničkog glasnika" u više navrata smo pisali o austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine (1878. godine) i borbama koje su se odvijale na području Gračanice.¹ Kao što je većini čitatelja vjerovatno već poznato, Gračanica je dala značajan doprinos bošnjačkom pokretu otpora. Poslije Maglaja, bilo je to prvo mjesto koje se oružjem suprotstavilo nadmoćnijem okupatoru. Poslije čuvenoga boja kod Gračanice, 13. augusta 1878. godine, u kojem su austrougarske trupe natjerane u povlačenje prema Doboju, Gračanica je postala – i punih mjesec dana ostala središte slobodne

¹ Azem Kožar, Boj kod Gračanice–doprinos otporu austrougarskoj okupaciji BiH 1878., *Gračanički glasnik*, br. 3/2, str. Gračanica 1997, str. 21–27; Atif Hadžikadić, Borba protiv okupacije Bosne i Hercegovine: bojevi oko Tuzle. *Gračanički glasnik*, 31/16, Gračanica 2011., 74 – 78; Edin Šaković, Boj kod Gračanice (u povodu 130-te obljetnice, *Gračanički glasnik*, 26/13, Gračanica, 2008., str. 70 – 81

Zaglavlje lista "Slovenski gospodar"

teritorije. Ostala je centar iz kojeg se snabdijevala vojska čuvenoga muftije Mehmed Vehbi ef. Šemsekadića, iznimno hrabrog i sposobnog vojskovođe, koji je mnogo jada zadao okupatoru – inače, čovjeka čije ime danas nosi jedna od glavnih ulica u Gračani. Priče Šemsekadićevih boraca su ostale nezabilježene: tek je maglovita narodna predaja sačuvala ponešto od uspomena na te dane. Ali pobjednička, okupatorska strana je bila puno temeljitija u dokumentiranju tih borbi – naravno, s motrišta pobjednika. Jedva godinu dana po okupaciji Bosne i Hercegovine u nakladi Generalštaba carske i kraljevske armije pojavila se knjiga: *"Die Occupation Bosniens und der Hercegovina durch K.K. Truppen im Jahre 1878."* – službena historija okupacije, sastavljena na temelju zvaničnih vojnih izvještaja i analiza. Ovo iscrpno djelo, i danas temeljena referenca za tu temu, ostalo je, nažalost, neprevedeno – ali, gotovo da nije bilo historičara koji je pisao o okupaciji Bosne i Hercegovine, a da ga nije koristio.

No, kako je to u historiji pravilo, uz službene izvore i izvještaje podjednako su dragocjeni i zapisi, sjećanja i kazivanja neposrednih sudionika i svjedoka o važnim historijskim događajima. Kada je u pitanju austrougarska

okupacija sjeveroistočne Bosne i same Gračanice, jedno je takvo sjećanje, na svu sreću, zabilježeno i sačuvano.

Davorin Muršec Živkov, Slovenac po narodnosti, zapisao je i objavio svoja sjećanja na pohod u Bosni tri godine poslije tih događaja u *"Slovenskom gospodaru"*, sedmičnom listu, kojeg je izdavalo Katoličko tiskovno društvo u Mariboru. Sjećanja su objavljena u osam nastavaka u XV. godištu lista, u brojevima: 27 (07. VII. 1881.), 28 (14. VII. 1881.), 29 (21. VII. 1881.), 30 (28. VII. 1881.), 31 (04. VIII. 1881.), te 34 (25. VIII. 1881.) i 35 (01. IX. 1881.) – u rubrici *"Za poduk in kratek čas"* (*"Za pouku i dokolicu"*), sa podnaslovom *"Spisal po lastnej skušnji D. Živkov"* (napisao po vlastitom iskustvu D. Živkov).²

Tekst donosimo u prijevodu na bosanski jezik (prevela: **Slavica Pavlović** iz Tuzle).

Pojašnjenja i napomene u fusnotama su redakcijski.

Čitatelju skrećemo pažnju da su ovi zapisi, kao i većina druge memoarske građe, subjektivne naravi i odražavaju autorova motrišta, stavove, iskustva i saznanja. No, sve to im ne oduzima historijsku vrijednost.

Ovo sjećanje objavljujemo u povodu 140. obljetnice od austrougarske okupacije Bosne

2 Cjelokupna godišta lista "Slovenski gospodar" su dostupna na web-adresi Digitalne knjižnice Slovenije (www.dlib.si).

i Hercegovine i borbi koje su vođene na području Gračanice.

I.

U slovenačkim, a i u njemačkim časopisima sam puno čitao o zauzimanju Bosne i Hercegovine. U svakom je spomenuto, kako je general Szaspary bio u početku loše sreće. Nigdje nisam našao više o tome napisanog. Pošto su u 20. diviziji bili većinom Mađari ili ranije Ugari, Slovenaca malo, a Njemaca još manje, sigurno su mađarski časopisi o tome više govorili, nego slovenački. Ali bih želio i sam svojim dragim čitateljima "Slov. gospodara" ispričati nešto o toj nesreći. Zato ću uzeti svoje slabo pero i pokušati ukratko napisati, ono što sam doživio.

Put od Graca do Đakova su čitateljima č./asna/ g./ospoda/ vojni duhovnici veoma lijepo opisali. Dakle, neću se truditi i opisivati ono što je spretnije pero od mog već podrobno zabilježilo. Dana 27. jula smo krenuli iz Đakova. – Umjesto prema Brodu smo u Vrpolju krenuli u lijevo u Veliku Kopanicu, lijepo selo na Vojnoj granici. Kiša nas je cijelim putem natapala, no, hvala Bogu, dobio sam kod nekog poštenog seljaka dobro potkrovlje. Seljak me je gostoljubivo primio, te mi je prema tamošnjem običaju ponudio čak i rakiju. Brzo mi je ispričao da je i on bio vojnik u nekadašnjoj Brodskoj pukovnici graničara. Nisam ga mogao dugo slušati, jer sam imao dovoljno posla; uvečer u 6 sati sam dobio zapovijed da moramo ja i još jedan u Brod na više zapovjedništvo po poštu. Brzo su bili osedlani konji, ali kad smo ih osedlali počela je padati kiša, kao da ju iz kabla ljevaju. Sporedni put do Andrijevcu je bio jako loš, te smo morali polahko jahati, jako se smračilo, te nismo mogli dalje, samo do Garčina. Požurio sam nam potražiti prenoćište. G. bilježnik je mislio da nas je više, te se uplašio, misleći gdje će nas smjestiti, pošto je sve bilo zauzeto. Kad sam mu rekao da smo samo dvojica, tada nas je brzo smjestio kod susjeda u štagalj. Kad su bili konji nahr-

do tje, od koder sem prvokrat do brega prišel, zaslišim za seboj jezdeca naglo jezdariti. Sklenem braniti se. Ko vidim, da mi konj peša, ga obrnem misleč dokler bo Turčin naglo jezdaril, gotovo ne bude tako dobro streljal, kakor jaz mirno sedeč na konji. Brž ko ga zagledam, sprožim in storjeno je bilo po njem. Njegov pajdaš sproži iz angleške puške pa mu je bila za eno roko pretežka in ker je še v teku streljal, me ni zadell. V tem trenutka počel v gošči meni na levi puška in tudi ta drugi Turčin padne s konja; ustrelil ga je frajtar naše patrole od 78. polka, kateri mi je tudi pokazal meni namenjeno pot. Kmalu potem se tudi v tem kraji začne boj in je dolgo neodločen. Naposled naši Turke preženejo in podijo do Tribove Peklanice in do Staniča.

Se enkrat sem tisti dan bil Turčinom nasproti, popoldne okolo četrte ure. Stali smo za šancami. Teda slabo bi se nam skoro godilo, ker nismo imeli nobenega kanona, Turki pa dva brežna in so čvrsto streljali z njima proti nam. Sreča za nas je bila, da niso imeli šrapnelov, ne karteč, samo s polnimi krogliami so streljali in to po navadi slabo. Vendar so nekatere kroglice v naše šance priletele. Ena je iz šance veliko drevo iztrgala in mene je diva po levi nogi hudo vdarila, da sem za nekaj časa obležal. Pozno zvečer sem prispel v našo taborišče, stopim s konja, se vlečem za grm, hitro zaspijem in nisem deža prej čul, dokler nisem bil do vsake niti moker.

Se tisto večer so naši sovražnika povsod pregnali in drugi dan je začela 20. divizija zopet prodirati proti Gračanici in Tuzli, to pa z večjo močjo in srečo. Več mest je se udalo brez boja.

Ker sem naglo in hudo zbolel, so me zanesli v bolnišnico. Iz te so me na Avstrijsko spravili. Kaj in koliko sem na poti trpel, to ni za popisati.

Davorin Muršec Živkov.

Posljednji dio zapisa Davorina Muršeca Živkova

njeni, legli smo u drugi kraj štaglja i zaspali smo. Sutra ujutro smo u pola tri ustali, te kad su konji bili nahranjeni, krenuli smo prema Brodu. Uz sela pored puta bilo je puno vojske svake vrste, i Brod je bio pun vojske, tako da se nije na ulicama skoro nikog drugog moglo vidjeti, te sam vidio nekoliko ljudi iz našeg domaćeg puka br. 47. Pošto nije bilo drugog prostora, privezali smo naše konje u nekom dvorištu uz ogradu, te potom požurili da obavimo svoj posao. Nakon završenog posla smo htjeli da razgledamo kraj, no to nam nije uspjelo, ništa nismo mogli vidjeti, svugdje su stajala kola do kola, u svakoj ulici, trgu, a po Savi su se vozali čvrsti pioniri sa svojim čamcima, dok su parobrodi dolazili i odlazili. Sa druge strane je kod stražare vjorila turska zastava. Daj Bože, po zadnji put. Poslijepodne smo krenuli nazad u Kopanicu.

Posvuda smo vidjeli vojnike sa golim mačevima i bajonetima, koji su trčkarali tamo – amo, kako bi ih naoštrili. I nas dvojica kad smo došli u Kopanicu smo od naših dobili istu zapovijed da naoštrimo mačeve, što smo ujutro i učinili.

U Kopanici i okolini gnijezde rode na dimnjacima i krovovima. Mladi dižu svoje duge vratove iz gnijezda te klepeću kljunovima, a to nam se svima jako dopalo. Rode su tamo domaće, kao što su kod nas laste. Uveče se stare rode okupljaju na krovu crkve te klepeću kljunovima. Dana 30. /jula/ smo krenuli u Šamac, gdje smo stigli u deset sati prijepodne. Cijeli dan smo se pripremali za prelazak preko Save, pekli smo se gladni na vrućem suncu, dok nije došla reda na nas u 5 sati predveče da pređemo na veliki brod, kojeg je parobrod preko Save prevezio. U pola 6 smo stigli na “Bosansku zemlju”. Za naš logor su odredili neki pašnjak na zapadnoj strani od mjesta, blizu rijeke Bosne. Pošto nismo sa sobom imali meso, a tamo ga nismo dobili, osjećali smo prvi puta potrebu da jedemo, također smo prvi puta spavali pod vedrim nebom, a prvi puta u Bosni nas je kiša do kože oprala. U toku noći je zapuhala jaka bura sa kišom, te je moj loš šator, kojeg sam naveče napravio od granja vrbe i prekrio ga sa turskim sijenom, srušila do zemlje. Potom me je kiša nemilosrdno natapala i prala, tako da mi je svako dugme na košulji bilo mokro, pa sam veći dio noći zamotan u kaput presjedio na sedlu, te nekoliko puta zadrijemao. Dana 31. jula se razvedrilo. Bio je prelijep dan. Po cijelom logoru je izgledalo, kao da su peračice donijele veš da se suši, no nemojte misliti, da je bio bijel, bio je prljav. Na svakoj grani, kocu, ogradi, pa čak i na konjima su visjele gaće, košulje kaputi itd. Umjesto hrane od juče kupili smo si ovce, te ih već za doručak skuhalo u gulaš od ovčetine, te iako

nije bilo ničeg osim ovčetine, vode i soli, ipak je bilo dobro. Kod kuće tako nešto ne bih ni pogledao.

II.

Turski Šamac je nekih pola sata hoda dugo mjesto, ima samo jednu ulicu, koja se na zapadnoj strani ulijevo završava. Kuće su sve drvene, samo je džamija zidana, pored koje stoji uski visoki minaret, koji više liči na dimnjak nego na zvonik, sa kojeg hodža više puta na dan vjernike (muhamedance) na molitvu poziva. Na trgu su prodavnice, visoke drvene barake, okrenute prema ulici i nekih pola metra podignute od zemlje. Sva roba je tako izložena, da se može vidjeti izvana, te nije potrebno ulaziti unutra. Turčin sjedi na podu usred barake. Rijetko kada ustane. Veći dio robe sjedeći dodaje. Posjetio sam i tursku kafanu. Tu je sjedilo više Turaka na niskim klupama uza zid, držeći noge unakrst i srčuci kafu, zna se da je bila crna, dok su nas Austrijance gledali malo čudno.³ Turske kuće su bile sve opasane visokim ogradama, kako nitko ne bi mogao vidjeti unutrašnjost dvorišta, gdje šetaju bule t.j. turske žene. Prozori su zatvoreni sa drvenim mušepcima. Prozori se ne otvaraju na stranu, nego prema gore. Žene su rado otvarale prozore i gledale za našim oficirima; kad izađu na ulicu, tada su tako umotane, da im se ništa drugo ne vidi, samo oči. Nose široke hlače, koje su na gležnjima svezane.

Taj dan je bilo potrebno obaviti mnogo posla, jer je sljedeći dan za nas počela borba. Tog dana sam dobio nadzor na našim stražama. Cijelu noć smo morali biti budni. Na stražari su vojnici naložili od brvna neke stare kuće veliku vatru. Sjedio sam na jednoj strani brvna, koje je sa druge strane gorjelo, gledao sam mile zvijezde, koje su tako umilno treperile, te sam preko njih slao pozdrave svojim dragim kod kuće. Blizu jedanaest sati

3 Autor za muslimansko stanovništvo Bosne koristi naziv “Turčin” ili “Turci”, pri tome očigledno misleći na podanike turskog (tj. osmanskog) sultana – jednako kao i što vlastitu stranu naziva austrijskom (u istoj rečenici navodi: “...nas Austrijance...”).

Nr. 66.

Wien, Freitag den 15. August 1879.

32. Jahrgang.

Militär-Zeitung.

Pränumerationspreise
mit portofreier Zusendung.
Für das Inland:
Ganzjährig 2 fl.
Für das Ausland:
Für Deutschland 28 Mark.
• Frankreich 40 Fr.
• Belgien und Italien 36 Fr.
• England 1 Livr. Sterl. 10 Schill.
• Russland 10 Rubel.
Einzeln Nummern 15 kr.

Herausgegeben und redigirt
von
Victor Silberer.

Erscheint jeden Mittwoch und Samstag.

Redaction und Administration:
Wien, I., Elisabethstrasse Nr. 15.
Alle Sendungen sind portofrei an die Redaction
zu richten.
Manuscripte werden nicht zurückgestellt.
Insertate
werden die vierspaltige Nonpareillezeile mit
10 Nkr. berechnet.

Inhalt: Die Occupation. (Fortsetzung.) VIII. — Krupp's Panzerstand und Panzerkanone. (Schluss.) — Armee-Nachrichten. — Ausland. —
Personalien. — Der militärische Capitalist. — Inserate.

Die Occupation *).

(Fortsetzung.)

VIII.

Das officiële Werk schildert nun die Operationen der XX. Infanterie-Truppen-Division bis zum Eintreffen in Doboj, und zwar vorerst die Vorrückung bis Dolnja-Tuzla (29. Juli bis 8. August).

Die Operationen der XX. Infanterie-Truppen-Division während der ersten Hälfte des Monats August bilden ein für sich ziemlich abgeschlossenes Bild, das die Verhältnisse, unter welchen die k. k. Truppen in Bosnien auftraten, und die Art der Schwierigkeiten, mit welchen sie gekämpft, in der prägnantesten Weise zum Ausdruck bringt.

Nach den der XX. Infanterie-Truppen-Division geworden Befehlen sollte diese nach Ueberschreitung der Save über Gradacac, Gracanica und Dubosnica am 5. oder 6. August den bedeutendsten Ort Ost-Bosniens, Dolnja-Tuzla, erreichen. Im weiteren Verlaufe hatte sie den wichtigen Strassen-Knotenpunkt an der Drina, das befestigte Zwornik, zu besetzen und durch eine über Vlasenica entsendete Colonne die Verbindung mit Serajewo herzustellen. Bis zur Erreichung des Spreca-Thales konnte sonach die XX. Division gleichzeitig die Flanke der Haupt-Operationslinie im Bosna-Thale decken, während im weiteren Verlaufe dies in umfangreicherem Masse — wenn auch nur mittelbar — durch Besetzung der Verkehrscentren der Posavina zu geschehen hatte.

Richtung und Beschaffenheit der Communications, wie nicht minder die Stimmung des muhammedanischen Theiles der Bevölkerung zwangen zur Vorrückung auf einer Marschlinie, während andererseits die wirtschaftlichen Verhältnisse der Posavina, wohl auch Rücksichten auf den Zweck der Occupation, es rathsam erscheinen liessen, von ausgedehnten Requisitionen abzusehen und die Verpflegung der Division fast ausschliesslich durch Nachschub sicherzustellen. Um den hierdurch sich ergebenden Schwierigkeiten bei Durchführung der Marschbewegungen nach Thunlichkeit zu begegnen, sollte die Division in zwei Colonnen-Staffeln mit dem Intervall von einem Tagmarsche vorrücken und der erste Staffel durch sämtliche Truppen mit ihren Trains, dann durch die Sanitäts-Anstalt und die halbe Verpflegs-Colonne, der zweite durch den Rest der Verpflegs-Colonne, den Divisions-Munitions-Park, die Tragtier-Escadron Nr. 2 und den der Division beigegebenen fünften Theil des Feld-Verpflegs-Magazins Nr. VI gebildet werden.

*) Nach dem officiële Werke: „Die Occupation Bosniens und der Herzegowina durch die k. k. Truppen im Jahre 1878“.

Türkisch-Samac, Gradacac, Gracanica, Dubosnica und Dolnja-Tuzla waren als Etapen-Stationen in Aussicht genommen und sollte deren successive Besetzung mit Rücksicht auf die Kenntniss der Landessprache durch Abtheilungen des ungarisch-slavonischen Reserve-Regiments Franz Freiherr v. Philippovic Nr. 70 erfolgen.

Am 28. Juli, 11 Uhr 15 Minuten Nachts, war der Befehl zum Save-Uebergange telegraphisch dem Divisions-Commando zugekommen.

Im Laufe des folgenden Vormittags wurden die Truppen der Division in Oesterreichisch-Samac, Krusevica und Sikirevci concentrirt und gleichzeitig die letzten Vorbereitungen zum Uebergange getroffen.

Drei Schleppschiffe der Donau-Dampfschiffahrt-Gesellschaft waren durch die 3. Pionnier-Feld-Compagnie gekoppelt und derart eingedeckt worden, dass auf der hiedurch gebildeten Plattform Raum für fünf Compagnien oder eine entsprechende Anzahl von Fuhrwerken und Pferden geschaffen war. Der Dampfer „Körös“ sollte diese Fähre remorquieren.

Der Uebergangspunkt lag knapp unterhalb Oesterreichisch-Samac bei der Landungsbrücke der Dampfschiffahrt-Gesellschaft.

Montag, den 29. Juli, um 3 Uhr Nachmittags waren die Vorbereitungen vollendet und stand die Vorhut der Division unter Oberst v. Décsy, Commandanten der 40. Infanterie-Brigade, am Ufer zur Einschiffung bereit.

Die Dampffähre setzte sich in Bewegung und kurz darauf betrat die Spitze der Vorhut Bosnien. Sie rückte unaufgehalten nach Türkisch-Samac und besetzte diesen Ort.

Die Bevölkerung hatte sich vollkommen apathisch verhalten, die aus 11 Türken bestehende Besatzung die Waffen abgelegt.

Auch die zwei zur Aufhellung des Terrains nach Süden vorgeschobenen Compagnien von Philippovic trafen auf keinen Widerstand und bezogen Vorposten gegen Skar und Tisina.

Inzwischen war die Ueberschiffung ungestört fortgesetzt worden und um 9 $\frac{1}{2}$ Uhr Abends die Vorhut, nachdem die Dampffähre noch vier weitere Fahrten gemacht, am rechten Save-Ufer vereint.

Das Regiment Alexis rückte unter klingendem Spiele und wehender Fahne in das sogenannte Fort von Türkisch-Samac und bezog nebst der Genie-Compagnie und der Escadron Biwaks innerhalb des Damms der Südfront; die Abtheilungen von Philippovic lagerten an der Ost-Lisière.

Sofort wurde Türkisch- und Oesterreichisch-Samac in telegraphische Verbindung gebracht.

Am folgenden Tage — den 30. — begann die Ueberschiffung schon des Morgens um 5 $\frac{1}{2}$ Uhr und wurden bis

O borbama oko Gračanice (4. - 15. august 1878.) pisali su brojni austrougarski i europski listovi; bečke Militär Zeitung (Vojne novosti) donosile su opširne izvještaje.

su se razvukle iz bosanskih brda crne tamne magle, sakrile nam mile zvjezdice, te je postalo tako mračno, da ništa više nismo vidjeli sem onog što je vatra osvjetljavala. Strašno je grmjelo i sijevalo. Ubrzo smo bili po drugi puta do zadnjeg konca mokri. Vjetar nam je sa jedne strane vatru raspirivao, a sa druge strane ga je kiša gasila. Ljevalo je cijelu noć, kao da nas je htjelo oprati, da bi čisti ušli u čistu Bosnu. Konji su se prepali grmljavine i munja, tako da su kao podivljali trčali po logoru, dok su ih Mađari proklinjući hvatali. Ujutro, 1. augusta je opet bilo vedro. Bio je baš lijep sunčan dan, jedino je cesta prema Gradačcu, kamo smo se uputili, bila neumljivo loša. U mnogim krajevima je voda tekla preko ceste, te su jadni pješaci sipali vodu iz cipela, a i konji su jedva izvlačili kopita iz blata, a Bože pomози kako su vozači tukli kljusad, bilo je strašno gledati.

Posavina, to je ravnica između Save i brda prema Gradačcu, velika je i rodna; kukuruz i pšenica su lijepo ponijeli, iako su njive bile slabo uzorane, a nikako pođubrene. Raži nije bilo nikako, ječam i zob se slabo gdje može vidjeti.

Odmah uz cestu su dva velika pašnjaka, svaki je veličine od 3000 do 4000 rala. Tamo je svakovrsne stoke paslo: konji, goveda, magarci, koze, ovce, svinje, guske itd. Psi trče tamo-amo, te jedu strvinu, koju nitko nije ukopao, tu dolaze i orlovi, samo kada toga nestane, onda krađu janjad. – Mi smo kasno uveče stigli u Gradačac, najeli smo se ovčetine, te po tom napornom putu slatko zaspali. U četiri ujutro nas je probudila truba i upozorila nas da se pripremimo na put. – Za doručak smo dobili samo malo čaja izmiješanog sa rumom. U pet smo već sjedili u sedlima.

III.

Gradačac je po brdu i dolini raštrkano mjesto, većinom s drvenim kućicama. U dolini žive kršćani šokci ili latini, kako se oni sami nazivaju. Crkva je od drveta. Zvono visi

na dva direkta uz zgradu, te se danas prvi puta nakon 4 godine oglasilo, jer do sada Turci nisu dopuštali da zvoni. Kršćanske kuće su snažne, otvorene, te nemaju visokih, daskama opasnih dvorišta, kakve imaju turska dvorišta po brdima. Turske kuće su najčešće jednokatne. Tvrdava je slična starom napuštenom zamku. Za posadu je ostala jedna i po četa pješadije.

Dana 2. augusta nas vodi put preko visokog brda i duboke doline, koje su većinom obrađene i zasijane kukuruzom. Put je bio jako loš, pošto je odjednom tako strmo, da su dvojica kola morala jako kočiti, dok je drugom prilikom bilo isto tako strmo uz brdo, tako da su topnici morali 12 konja upregnuti ispred jednog topa. Kad su bili na vrhu brda, onda su se vratili po drugi top. Ispred svakog brda je stajalo odjeljenje pješaka, koji su pomagali gurati kola. Do večeri smo jedva stigli do Male Tinje. Saznali smo od kršćana da se turske čete u okolini kreću, sigurno ih je bilo premalo, pošto nisu imali hrabrosti da se pojave pred našim stražama.

Dana 3. augusta smo se kretali po još gorim i težim putevima, te smo se popeli na samo 7 kilometara udaljeno brdo zvano Viberovopolje.⁴ Tu sam vidio pravog katoličkog svećenika, to je bio čovjek u franjevačkoj odjeći sa crnom kapom na glavi, sličnom turskim crvenim. Iza pojasa je imao molitvenik, a u ruci čibuk i brke ispod nosa, koji ni starijeg husara ne bi osramotili. Došao je sa svojim ljudima, koji su našim vozačima volova dotjerali volove u pomoć. Cijeli dan je neprekidno lijevala kiša, bili smo mokri kao miševi. Pred veče je prestala padati kiša, te smo u lijepoj bukvoj šumi postavili logor. Bukve su bile takve, da nas je troje jedva obuhvatilo. Tokom noći je sa neba tako lijevalo da smo mislili, da će nas voda odnijeti sa brda. Preživjeli smo tu noć takve muke, kao da smo nakratko bili željezom okovani. Ležali smo po šestorica ispod jednih kratkih kola, jedni

⁴ Biberovo Polje.

Spomenik i spomen-grobište poginulih austrougarskim vojnicima. Spomenik se nalazio u blizini Korića Hana, na padini s desne strane stare ceste za Dobo; grobište u koje su ukopana tijela poginulih vojnika nalazilo se preko puta spomenika (s lijeve strane ceste).

naprijed, a drugi odzad. Noge su nam bile skupljene kako ne bi bile na kiši. Za okretanje nije bilo mjesta, iako je ispod nas tekla voda tako da smo bili ispod mokri. Ali nitko nije želio izaći ispod kola, zato što bi onda bio još gore moker. Pred jutro je prestala padati kiša. Brzo sam se izvukao ispod kola, sjeo sam na kamen pored puta, ali tu sam zadrijemao. Ubrzo je zasvirala prva truba, potom zasviraju i drugi trubači, te su u trenutku bili svi na nogama, nastalo je živo kretanje po cijelom logoru, jedni su požurili da nahrane konje, drugi su ložili vatru za pripremu doručka, drugi su kuhali kafu, a treći čaj.

Dana 4. augusta smo stigli u Dubovičku dolinu⁵ i ugledali smo sa obje strane ceste napuštene šatore svih vrsta. Svaki je imao

drugačiji izgled. Došli smo preko pomenute doline na drugi brijeg, Sokolsko brdo.⁶ Tamo su husari donijeli vijest da je prije nas u Gračanici bila bitka sa muhamedancima. Za sada nismo ništa više saznali, a tek iza ponoći smo se zaustavili. Po cesti i po grmlju kraj ceste smo prespavali. Bilo je petnaest do tri, kad su me naši ljudi razbudili, da idem jesti hranu, koja je dobro mirisala. Bila je svijetla i lijepa noć. Čula se pjesma sa više strana. Zainteresirala me je lijepa hrvatska pjesma od Preradovića “Misli moje, kud bludite – u tu tamnu noć”. Pjevali su je vojnici Filipovićevo puka u stražari. I moje misli su poletjele u moju milu Štajersku u lijepe Slovenske gorice, gdje je nekad moja kolijevka stajala, te i sada majka sa braćom živi, ubrzo sam zaspao, ali

⁵ Dolina Doborovačke rijeke.

⁶ Današnji prijevoj Bukva i okolna uzvišenja; na starim kartama i u zapisima iz XIX. stoljeća, centralni greben planine Trebave (Monj – Bukva – Cerovi – Sijedi Krš – Vis) naziva se Sokolskim brdom ili Sokolskom planinom. Vjerovatno je to bio i tradicionalni naziv; pojam Trebave među stanovništvom ovdašnjih sela se odnosio na prostor sjeverno od Skipovca, naseljen pretežno pravoslavnim stanovništvom.

i u snu sam bio kod kuće u Bišu. No prebrzo sam saznao, da sam to samo sanjao.

IV.

Dana 5. augusta nas je probudio nesmiljeni trubač. Brzo je sve bilo spremno za polazak, ali morali smo čekati do 11. sati na osedlanim konjima. Sunce je strašno pripjecalalo. Mnogi bi rado legli u hladovinu, kako bi oni i konji odmorili, ali to nije bilo dozvoljeno, pa tako smo sjedili kao Sv. Martin od lipe na grbavom "kljusetu". Nakon sedam sati smo po lošem putu jedva stigli u Gračanicu, gdje smo već čuli o bitci od 4. augusta. To je već bio boj! Svaka kuća se morala posebno silom uzimati. Tamo gdje se to nije moglo, tada su konji zapalili, te jазавce iz јазbine istjerali. U borbu je bio uključen 1. bataljon 70 puka, te je bio na mucu, dok mu nije došao u pomoć 1. bataljon 61. puka. Na našoj strani je bio jedan oficir i nekoliko vojnika ranjenih, od kojih je jedan još isti dan umro. Turaka je bilo oko 80 mrtvih, 50 ranjenih, te još 40 zarobljenih, ti zadnji su još isti dan pušteni, samo su dva zapovjednika zadržana.

Dana 6. augusta smo imali odmor. Taj dan su napravili pretres kuća, tražeći oružje. U džamiji su našli do 1000 pušaka i raznovrsnog oružja, kao i 700 sanduka municije. Na trgu su stajala dva stara željezna topa. Obecao sam pajađu 5. fl. /forinti/ ako mi na cijeloj lafeti pokaže barem malo željeza. Oružje koji su našli vojnici su sve uništili. Bile su to stare, srebrom ukrašene samokresne puške, a bilo je tu i nekoliko engleskih Martini-pušaka:⁷ handžari su bili oštri kao britve. Municija je sva spaljena. Kada su prve puške bile bačene u vatru te je počelo pucati, odjednom su bili svi na nogama. Svi su mislili da su nas Turci napali. Kada smo saznali da nije ništa strašno, svako od nas je potražio sigurnu hla-

dovinu, kako bi se odmorili, no suviše jaka pucnjava nam nije dala mira, jer su neki vojnici, kako bi što prije završili uništavanje, počeli bacati čitave kutije municije u vatru. Sve je završeno, samo su dva topa ostala cijela, ali onesposobljena.

Gračanica ima oko 3000 stanovnika, većina su muhamedanci, nešto malo je pravoslavni kršćana, koji imaju malu božju kuću bez zvonika; muslimani imaju dvije džamije.⁸

Dana 7. augusta su izrana bila dva prva buntovnika obješena. Ubrzo zatim smo se počeli pomjerati prema Dubošnici.⁹ Marširali smo cijeli dugi dan, te smo nakon 1 poslije ponoći 8. augusta stigli u logor. Pješadija i oficiri koji su već ranije došli tamo opskrbili su si sijeno, slamu i slično za ležište, a ja sam zbog nekih poslova zaostao za svojim odjeljenjem, te ga u tamnoj noći nisam mogao naći. Zbog toga sam kod oficira zamolio za prenočište, te su mi ga oni rado dali. Konja sam svezao uz ogradu, skinem mu sedlo, položim mu sijena, a ja legnem kod oficira u širok jarak uz samu cestu. Iako sam bio jako gladan, uvijek sam dobro spavao. Kada je svanulo, brzo je došlo nekih 40 dobro naoružanih Turaka, koji napadnu naše straže; 18 su ih naši vojnici zarobili, a ostale su pobili. Zarobljenima je oduzeto i uništeno oružje, a municija je bačena u vodu. Potom su pušteni.

Ja sam požurio potražiti svoje odjeljenje. Kad sam ga našao, već je bilo sve spremljeno za polazak prema Donjoj Tuzli. Put je vodio po lijepoj dolini rijeke Spreče, koja je bila jako plodna, jer su i pored loše obrađene zemlje, pšenica i kukuruz dobro ponijeli. Pšenica je već bila zrela pa je ispadalo zrnavlje, a po kukuruzu je bilo puno tikvi, dinji i lubenica. Kako se tu obrađuje zemlja, mogao sam zaključiti po seoskom oruđu, koje sam pri

7 Martini-Henry sporometne puške, koje su se punile jednim metkom, a proizvodile su se od 1871. do 1889. godine. Bile su standardne puške britanske vojske, kao i još nekih armija u svijetu; vojska Osmanskog carstva je koristila kopije ove puške, koje su se izrađivale u Sjedinjenim Američkim Državama.

8 Gračanica je u to vrijeme imala, zapravo, 11 džamija, ali se uglavnom radilo o skromnijim građevinama po mahalama; autor je, izgleda, pažnju obratio na one veće, monumentalnije.

9 Dobošnica.

kratkome odmoru mogao vidjeti kod neke napuštene kuće; ralo je bilo drveno, onako kakvo su nekoć imali stari Egipćani. Daske koja bi odbacivala zemlju na drugu stranu nije bilo. Brno ima drvene zube, te je ležalo zavezano u jaram u sredini dvorišta. Na divljoj lozi je bilo prilično lijepog grožđa. Šteta što je bilo potpuno nezrelo, isto kao i šljive, ali smo ih ipak puno pojeli, isto kao i klipove kukuruza, dinje i bundeve, pošto već drugi dan nismo ništa jeli.

V.

Jedva je predstraža došla do Kiseljaka kad je "frajtara" jedan Turčin koji je sjedio na hrastu pogodio u vrat, a taj je isti tren izdahnuo. Njegovi pajdaši su brzo skinuli Turčina sa hrasta. Pošto je počelo naprijed teže pucati, okrenuli su se i otišli izvijestiti o onome što su vidjeli. General je brzo poslao 1 bataljon naprijed, no oni dobro utvrđenog neprijatelja nisu mogli savladati. Topnici su okrenuli topove na cesti, te poslali dva pucnja na Turke. Nakon prvog pucnja su se dijelom ušutjeli, dok su nakon drugog pucnja Turci pobjegli, jer je pogodak dobro pogodio i napravio strašan učinak. Preko trideset je bilo pobijenih i teško ranjenih Turaka, koji su na mjestu događaja ostali ležati, dok su lakše ranjeni pobjegli. Zbog toga su se strašno bojali naših topova, koje su zvali vražjim cijevima. Kako smo kasnije saznali, Turaka je bilo oko 600. Pošto je to potrajalo, te nas je zadržalo, te smo dobili naredbu da se postave šatori. No sumnjali smo da ima više neprijatelja u okolini, pa zbog toga nismo smjeli ložiti vatru, te nismo ništa kuhali iako smo dva dana bili bez hrane. Ako je neko želio pripaliti lulu, morao ju je sakriti ispod šinjela.

Dana 9. augusta smo bili rano na nogama, te smo morali čekati do 8 sati. U međuvremenu smo skuhalo čaj, no šta je značilo pet kašika čaja nakon dva dana praznog želuca.

Kod Han-Pirkovaca¹⁰ su naše straže primijetile, da je cesta ispred Donje Tuzle, a posebno sjeverozapadna strana brda, sva puna neprijatelja. General je rasporedio vojsku na potrebna mjesta, te prema neprijatelju na dvije strane brda. U pola devet je počela pojedinačna paljba tu i tamo. Naši su najprije prodrli na desnoj strani. No i to je bio krvav put, pun ležećih mrtvih, umirućih i ranjenih, poliven krvlju naših hrabrih pješaka. Neprijatelji su bili dobro utvrđeni i u streljačkim rovovima, u podnožju brda i po brdu. Naši topovi ih nisu mogli potisnuti, jer je most preko rijeke Spreče bio porušen, te se nisu nigdje drugo mogli postaviti već samo na cestu, dok brdske topove divizija nije imala. Odjeljenje topova i crveni križ su se morali pomaknuti nazad, jer su neprijateljskim kuglama bili postavljeni previše blizu. Neprijateljska lijeva strana je poslije podne, uz pomoć nekoliko brdskih topova, naše žestoko napala. Naši su ih čvrsto odbijali. Takva bitka je trajala do kasno u mračnu noć. Kada su puške zamuknule, počele su se paliti vatre na obje strane, na prijateljskoj i neprijateljskoj. I mi smo nakon tri dana gladovanja konačno jeli. Neprijatelji su cijelu noć sa upaljenim bakljama davali signale sa brda na brdo. Nisam ih dugo gledao. Bio sam previše umoran i brzo sam zaspao, dok me idućeg jutra nisu rano probudili pucnji pušaka i topova. Čim je 10. augusta svanulo jutro, počela je borba. Naši topnici su u Tuzli mnogo kuća porušili, te mjesto na više krajeva zapalili. Na lijevoj strani su naši do ceste prema Brčkom prodrli, no u ravnici su naši još teže prošli nego juče, zato što su ih Turci sa svih strana sa brda počeli napadati. Naši su se čvrsto borili, a pošto je nekima već nestalo streljiva, napadače su bajonetima odbijali. Streljivo su im morali na brda nositi, kako bi se lakše branili. General je poslao zadnja odjeljenja u borbu, no nikako nije mogao snažnijeg i bolje utvrde-

10 Han Pirkovac se nalazio u Bistarcu, na mjestu današnjeg nadvožnjaka; tu se u dolinu Jale spuštao stari karavanski put sa Ratiša, spajajući se sa osmanskim kolskom cestom Gračanica – Tuzla.

nog neprijatelja savladati. Jadni 39. i 61. puk su izgubili mnogo oficira i ljudstva. Borba je trajala do večeri. Neprijatelji su počeli po stranama da se pomiču dalje, kako bi nas savladali. Vojnici su od dvodnevnog boja bili previše umorni. Hrana im se u brda nije mogla dostaviti. Sada je general Szapary naredio da se sa borbom prekine, te smo se pomakli nazad, jer su nam neprijatelji iza leđa zatvorili put. Mi smo tu noć došli u stari logor na Kiseljaku. Ali bilo ih je mnogo koji se više nisu vratili od Donje Tuzle, ali još više takvih koji su prije dva dana čvrsto i veselo marširali naprijed, a sada su ih sa prostrijeljenim udovima natovarili u vozove. Mnogo hrane, sijena i druge slične robe je pobacano sa tih kola, kako bi imali više mjesta za ranjenike.

Dana 11. augusta nas je cijeli dan nemilosrdno natapala kiša te smo tako kasno u noć stigli u Dubošnicu. Ujutro, 12. augusta su nas napali neprijatelji. Počela je manja bitka. Turci su pošli u brda, a naši za njima. Jedan bataljon 39. puka je na početku borbe udario sa strane brda. Bio je prije toga višlje nego odbjegli Turci sa druge strane. Pošto se zarobljeni Turci nisu htjeli predati, počeli su naši pucati, kao lovci na zečeve.

VI.

Na cijelom putu prema Gračanici su nas napadale manje ili veće grupe Turaka, čak su nam dva puta zatvorili put. Više puta je morala naša odbrana da čisti put od neprijatelja. Ja sam tada rukovodio sa 6 kola, na kojima smo imali predmete svake vrste, kovačnice i drugo oruđe, sedla, čizme, apoteku, blagajnu itd. Za stražu i druge pomoći su mi bili dodijeljeni naši zanatlije sedlari, kovači, obučari i drugi, svi bez streljačkog oružja, samo sa pionirskim sabljama naoružani. Ispred mene je vozio stražmeštar iz 7. husarskog puka sa svojim kolima. On je imao nekoliko ljudi koji su bili naoružani sa karabinima. Požalio sam mu se u kakvoj sam neprijatnoj situaciji. Brzo je ponudio za mene i moje ljude karabine, koje je imao na kolima. Sa radošću sam prihvatio njegovu ponudu, te smo u trenu bili

SEQUELS TO THE EASTERN WAR.

MEHEMET ALI PASHA AND TWENTY MEMBERS OF HIS SUITE MASSACRED BY THE ALBANIANS—THE AUSTRIAN TROOPS STILL MEETING WITH DETERMINED OPPOSITION—OCCUPATION OF BATOUM BY THE RUSSIANS.

LONDON, Sept. 7.—Reuter's dispatch from Constantinople states that Mehemet Ali Pasha, who was sent to pacify Albania, was mobbed at Yacova, a town 67 miles north-east of Scutari. He fled from the place and took refuge in a shed, but was pursued by the Albanians, who called upon him to organize an attack against the Austrians. Upon refusing to comply with this demand, Mehemet Ali and 20 members of his suite were massacred.

VIENNA, Sept. 7.—Gen. Szapary telegraphs that he defeated the insurgents on Thursday. They dispersed in various directions, the main body taking the direction of Tuzla. The Austrians now hold the road between Gračanica, Trebnik, and Maglai, and are fortifying their positions. The Austrian loss in this engagement was 65 killed and 377 wounded or missing.

Gen. Zach telegraphs that two of the most important outworks of Bihacs have been captured after obstinate fighting, but the positions before his left wing are still in possession of the insurgents.

ST. PETERSBURG, Sept. 7.—It is officially announced that the Russians occupied Batoum on Friday morning, the 6th inst.

The reports published that the force for the occupation of Eastern Roumelia and Bulgaria is to be increased from 50,000 to 100,000, are denied in well-informed circles here.

LONDON, Sept. 7.—A telegram from Constantinople confirms the report that the Russians have occupied Batoum, and states that the entry was perfectly peaceable.

Dervish Pasha is arranging for the embarkation of a few remaining Turkish battalions.

The New York Times

Published: September 8, 1878
Copyright © The New York Times

O borbama na području Gračanice i Sjeveroistočne Bosne izvještavao je i "New York Times"

naoružani i patronama opskrbljeni. Potom smo svoju vojsku udružili i obećali smo si, da ćemo jedni drugima pomagati. Ukupno nas je bilo ne 26 bataljona, nego 26 vojnika. Poredali smo ih nešto naprijed, nešto nazad, a ostatak između naših kola. Cijeli dan smo

sretno vozili. Ispred nas i iza nas je povremeno pucalo. Neki seljaci su napuštali svoja kola i bježali samo Bog zna kamo. Također nas je napao odred turskih neprijatelja, oko 40 do 50 ljudi; uveče u osam sati je sa nekog brda na desnoj strani počela pucnjava po nama. Kad smo došli u malu sutjesku, te su vozači čuli pucnjavu, prepriječili su nam cestu, tako da niko nije mogao ni naprijed ni nazad. Stražmeštar je otišao naprijed, te mi nije mogao pomoći. Bilo je samo 19 vojnika i ja koji sam im zapovijedao. Pošto su svi moji vojnici išli pješice, i ja sam svog konja svezao za kola, te sam se pješice borio. Odgovorili smo nekoliko puta iz svojih karabina, a potom smo htjeli silom zauzeti brdo na kom su bili Turci. Isprva smo se morali pomaknuti iza drvene ograde, zato što su nam pala dva borca. Tamo smo bili u dobrom zaklonu, te smo mogli pucati po neprijatelju, koji se spuštao iz šume. U drugom napadu smo silom zauzeli brdo na kojem su bili neprijatelji. Našli smo sedmero mrtvih i teško ranjenih, trojicu smo uhvatili, dok su lakše ranjeni i ostali pobjegli. Uhvaćeni starac je izvukao iz širokih hlača stari samokres, te je pokušao da puca po našim ljudima, no sreća da mu nije upalio. Kad sam to ugledao, tada sam izvukao mač te mu skinuo turban sa glave... Mora da je bio bogatiji od drugih, pošto je bio bolje obučen, te je imao baš lijep handžar, kojeg sam osvojio za sebe. Handžar imao dršku od slonovače, obloženu zlatom i srebrom, dok su na rubu bila dva dragocjena kamena, a bio je tako oštar, da bi se moglo sa njim obrijati. On je bio kriv što njegova dva vjerna pajdaša nisu više gazili travu. Drugo oružje smo uništili, među kojim su bile i dvije engleske Martinove puške, a njih smo polomili. Izgubio sam dva lakše ranjena borca, jednog ranjenog slavonskog vozača i jednog konja.

Nakon obavljenog posla smo prenijeli naše ranjenike na kola i požurismo prema Gračanici. Do deset sati su se čuli tu i tamo neki pucnjevi, a potom se smračilo i tamna noć je sve prekrila, i prijatelje i neprijatelje.

Ukratko je pala jaka kiša. Zavukao sam se kod jednog vozača voza ispod cerade i tamo sam zadrijemao, tako da nisam znao kada i kako daleko sam se vozio pored Gračanice. U logor smo stigli u dva ujutro.

Dana 12. augusta, kada sam se probudio, sunce je bilo već visoko, tad sam ugledao na južnoj strani ogroman logor. Pored se vihorila žuta zastava. Sa velikim crnim slovima je na njoj napisano "Victualien Colonne Nr. 20". Na sjevernoj strani su se vidjele i druge, na kojima je napisano "Schlachtvieh-Colonne Nr. 20". Najprije sam krenuo da "preuzmem" jučerašnje meso, iz kojeg smo si skuhalo "gulaš" za doručak. U sedam je bio gotov, a mirisao mi je bolje nego bilo koji drugi kada sam bio u Gracu ili Beču, jer ni u Gracu, a ni u Beču nisam bio nikada tako gladan. Poslje toga smo odmarali. Poslijepodne sam otišao sa većinom da se kupam u Spreči. Tamo sam naletio na svog starog prijatelja, zemljaka Janeza Ž. –, obojica smo se jako obradovali, pošto je u Szaspary-ovoj diviziji bilo jako malo Slovenaca, a k tome i rijetko koji prijatelj.

Pred večer smo se pomaknuli neka dva kilometra prema Gračanici, gdje je bio utvrđen logor. Tamo sam se konačno napio dobre vode, pošto smo najčešće pili kišnicu, koja je bila mlaka ili vodu iz rijeke Spreče, koja je kod Tuzle bila puna mrtvih.

VII.

Dana 13. augusta krenuh u Gračanicu da nabavim potrebne stvari. Povedem sa sobom četvoricu ljudi. Kapetan mi je k tome dao i svog posilnog, kako bi i njemu nešto priskrbio. Kada smo došli do mjesta, Turci su naše napali u mjestu i okolici. U trenutku je nastala strašna borba. Na cesti od Tuzle je sve vrililo od neprijatelja. Na brežuljcima ispred mjesta bila je postavljena baterija, koja je već od samog početka znatne gubitke neprijatelju nanosila. U borbu je bio upleten cijeli 39. puk, dva bataljona 61. puka. Jedan bataljon 70. puka je otišao lijevom stranom Spreče, kako bi sjevernu stranu Vranj planine i Oz-

rena očistio od neprijateljskih četa, koje su htjele osvojiti most preko Spreče. Najteže borbe su se odvijale na Sokolskom brdu. Tu su Turci vršili jak pritisak na našu vojsku, no nije im uspjelo napraviti ni koraka naprijed. Samo smo se plašili, da nas neće iz brda sve pokositi i presjeći put. Zato je general poslao sva kola na put prema Kostajnici. Pekari su bili postavili svoje željezne peći i počeli peći kruh. Morali su sve ostaviti, jer veće peći nisu mogli povesti sa sobom. Svu snagu smo morali upotrijebiti kako bi prevukli sva kola preko brda. Na svakom uzvišenju je stajala pješadija, kako bi pomogla vući i gurati kola preko brda. Na tom putu je neprijatelj porušio most. Inženjerija je morala popravljati most, te smo imali tri sata odmora. Bila je lijepa i mirna noć. Mjesec je lijepo sijalo, te smo mogli mirno spavati, da nas nije ometala škripa mlinskog kola na Spreči, škripajući polako. Nakon ponoći smo krenuli dalje. Malo prije četiri sata smo stigli na vrh brda kod Doboja, koji je postao dio takozvane nove "Plevne". Nakon kratkog odmora smo skuhalo malo čaja, te u njega umakali šećer, a i kupine smo brali uz samu cestu te ih jeli. Kad smo dana 14. augusta prešli vrh brda, ugledali smo tvrđavicu i mjesto Doboj, u kom se pred nama ljubazno vijorila crno žuta carska zastava, što je bio znak da je mjesto već u austrijskim rukama. Mnogi su lakše disali, jer je pomoć bila blizu. – Na velikoj livadi uz samu Bosnu izvan Doboja bio je veliki logor slavonskih vozača kola, koji su morali pobjeći od Maglaja, jer su bili tamo napadnuti od Turaka, pošto su straže bile preslabe. Kada smo došli do Bosne, našli smo već naše inženjerce koji su obarali drveće, te ga stavljali kao most preko rijeke, a njima je ubrzo pritekla u pomoć kompanija pionira. Iako nije bilo nikakve pripreme u mjestu, ipak je most za 20 sati bio postavljen. U međuvremenu je naša bolnica sa ranjenicima otišla lijevo, a dva bataljona 78. i jedan bataljon 16. puka pod podmaršalom Šmigocem su nam jednim brodom sa desne strane

Bosne stigli u pomoć, koja je našim četama jako dobrodošla. Te čete su se u noći s 14. na 15. augusta okupljali sa desne strane Bosne, sjeverno od Spreče. Straže su se rasporedile između Spreče i Kostajnice i, koliko je bilo moguće u žurbi, dobro utvrdile.

Dana 16. augusta izrana su Turci otpočeli s pritiskom na nas. Naša vrijedna pješadija je pred Turcima, koji su žestoko nasrtali na njih, morala uzmaknuti, no ipak su, čim su primili pomoć, ponovo izgubljeno vratili. U međuvremenu je general poslao svu vojsku i tehnička odjeljenja preko Bosne. I nama je ista zapovijed stigla. Blizu podneva su skoro svi pukovi bili uključeni u borbu. Pri tom su se dijelovi različitih pukova zajedno borili, kako su dolazili na bojište i tu bivali raspoređeni na opasnim mjestima. Na desnoj strani su se borile čete 39., 70. i 78. puka, u sredini 70. puka, kome su došli u pomoć još dijelovi 78 i 39. puka. Na lijevoj strani su bila još odjeljenja 16, 61. i 70. puka. Vezu među svima su održavale kompanije 70. i 78. puka. Nemoćno je bilo taj dan koristiti se topovima, kojih su se Turci najviše bojali, jer su bili teški i nisu mogli izvući na brdo, dok divizija nije imala brdske topove. Municija se morala pješadiji na konjima dostavljati u brda. Ja sam bio prije podne na jednoj, a poslijepodne na drugoj strani. Pošto su bili putevi prestrmi, morao sam konja pješice voditi. Turci su čas sa lijeva, a čas sa desna pritiskali. I sredinu su jednom teško pritisli, te je počela da uzmiče. Na svu sreću su brzo došle dvije kompanije 61. puka i pomogle da se neprijatelj odbije. Pred veće je prestala pucnjava, turske trube su zasvirale i neprijatelj se okupio nekih 2000 koraka od nas i prema nama počeo svoj "Allah il Allah" snažnim glasom izvikivati.

U toku borbe naši su se vojnici, posebno u sredini, gdje su bili najviše izloženi neprijateljskim mecima, ukopali i utvrdili u rovovima. Takvi rovovi su se preko noći popravljali i na nekim mjestima su pravljani novi, tako da je cijela linija bila utvrđena. Vojnici

su cijelu noć sa oružjem u rukama bili budni u svojim postajama.

Dva viša oficira, više oficira i mnogo vojnika su pali 16. augusta.

VIII.

Dana 17. augusta su dotjerali iz Maglaja 370 zarobljenih redovnih turskih vojnika. Među njima je bilo starih, mladih, crnih, žutih, samo lijepog lica nije bilo moguće vidjeti. Bili su najvjerovatnije azijskog porijekla. Tjerali su ih prema Brodu u Austriju. Tog dana nas neprijatelj nije napadao. Zato smo sahranjivali mrtve, ranjene smještali u bolnice, a vojsku smo obezbijedili sa hranom. Došao nam je i 20. puk u pomoć. Rovove smo popravili, mjesto smo pretvorili u tvrđavu, te je krstili: Novom Plevnom.¹¹ Također je i 18. august bio miran. Kod podjele vina nazdravljali smo caru, te je po cijelom logoru: Živio-Hoch- i Eljen- odjekivalo.¹²

Dana 19. augusta neprijatelj je ponovo posebno našu lijevu stranu više puta napadao, no svaki njihov pokušaj je bio čvrsto odbijen. Najveće zlo je bila gusta magla, koja se po dolinama slijegala, te onemogućavala pregled. Također je i mene dovela u neugodnost, tako da sam se jedva izvukao. Morao sam otići daleko u desnu stranu i ušao u odjeljenje kojem je komandovao major K. Dobio sam naredbu, da moram da odjašem. Od nekog ađutanta sam dobio kratke upute za put, te sam naglo odjahao. Prošlo je četvrt sata. Morao bih već stići do namijenjenog odjeljenja, no uzalud nema ga nigdje. Pomislio sam, da je ađutant imao bržeg konja, te nije dobro procijenio vrijeme. Zbog toga sam uzengijama potakao konja i hajde dalje po ogromnom pašnjaku. Nije prošlo mnogo vremena kad sam došao do neke ceste, te pomislim da trebam po njoj nastaviti. Ubrzo stižem do brda, na kojem je

cesta skretala, sad na lijevo, sad na desno uz podnožje brijega. Odjednom sam primjetio neku vatru. Ali u našim logorima nismo imali običaj da ložimo toliku vatru, usporim konja i pomalo posmatram i približavam se, onoliko koliko mi je gusta magla dozvolila. Ponovo sam okrenuo konja prema pašnjaku, te se približim 40 – 50 koraka, te primijetim kako Turčin sa velikim turbanom na glavi prilazi vatri. Brzo okrenem konja, te se pomaknem nekoliko koraka unazad. Tada se začuje kako turske straže dovikuju sa brijega na brijeg, također i u dolini, gdje sam ja posmatrao, netko se oglasio. Sada sam uzeo na nišan Turčina, pucanj se čuo po dolini, među Turcima nastaje vika i u tom trenutku je doletjelo bezbroj metaka. Moja sreća je bila, da sam bio udaljen nekih dvadeset koraka od ceste na pašnjaku. Brzo okrenem konja te ga natjeram u kas u pravcu odakle sam došao. Također su i straže pucale u zrak. Tek što sam dojurio tamo odakle sam prvi puta došao do brijega, čujem konjanika koji je naglo jahao. Zaključio sam, da ću se braniti. Kada sam vidio, da je moj konj usporio, okrenem ga sa mislima da ako bude Turčin brzo jahao, sigurno neće moći precizno pucati, kao ja koji sam mirno sjedio na konju. Čim sam ga ugledao, pucao sam i pogodio ga. Njegov pajdaš je opalio iz engleske puške, ali bila mu je malo preteška, te pošto je pucao u trku, nije me pogodio. U tom trenutku je pukla puška iz grmlja sa moje lijeve strane, te je i taj drugi Turčin pao sa konja, ubio ga je topdžija iz naše patrole iz 78. puka, a on mi je pokazao put kojim sam trebao ići. Ubrzo iza toga je i u tom kraju počela borba, dugo neodlučena. Na kraju su naši Turke potjerali, te su ih gonili do Tribove Peklanice i do Stanića.¹³

11 Pisac aludira na grad Plevnu u Bugarskoj, u kome su se od jula do decembra 1877. godine slabije osmanske snage pod komandom Osman Nuri paše punih pet mjeseci odupirale nadmoćnijoj ruskoj vojsci i njenim rumunskim i bugarskim saveznicima. Ogorčeni otpor Osmanlija, makar na kraju okončan predajom, imao je snažnog odjeka u tadašnjoj svjetskoj javnosti – kao primjer vojničke upornosti, odlučnosti i herojstva.

12 Uzvik "živio!", na njemačkom i mađarskom.

13 Trebavska Paklenica; Stanić Rijeka.

Još jednom sam taj dan bio Turčinu na meti, poslijepodne oko četiri sata. Stajali smo za šancem. Ali moglo nam je biti loše jer nismo imali ni jednog topa. Turci su imali dva brdska topa te su snažno pucali sa njima po nama. Naša sreća je bila što nisu imali šrapnela, pucali su samo sa punom municijom i to najčešće loše. Ipak su neke kugle doletjele u naše šance. Jedna kugla je iz šanca isčupala veliko drvo, te je mene drvo po lijevoj nozi jako udarilo, tako da sam nakratko ostao ležati. Kasno uveče sam stigao u naš logor, sišao sam sa konja, te legao u grm, brzo sam zaspao, tako da nisam osjetio kišu, sve dok nisam bio do kože mokar.

Još iste noći su naši neprijatelja svugdje protjerali, a idućeg dana je počela 20. divizija ponovno prodirati prema Gračanici i Tuzli, i to snažno i sa više sreće. Više mjesta se predalo bez borbe.

Pošto sam se naglo i jako razbolio, odnijeli su me u bolnicu. Iz bolnice su me prenijeli u Austriju. Kako i koliko sam u putu trpio, to se ne da opisati.

SUMMARY

The unfortunate days of general Szaspary in Bosnia

During the initial Austro-Hungarian occupation, Gračanica gave a great contribution to the local resistance, and it was also the battlefield on which several battles were fought between the Bosniak resistance and the occupying forces. This was a theme on the pages of the "Gračanički glasnik" several times in the past. This article is the testimony of Davorin Muršec Živkov, a Slovenian, who was a soldier in the 20th Division of the Imperial and Kingly Austrian army. He was a soldier during the occupational campaign in the Gračanica region and northeastern Bosnian. This testimony was published for the first time in the magazine "Slovenski gospodar" in 1881. It was translated by Slavica Pavlović. All remarks in the text are made by the redaction.

Keywords: general Szaspary, Austro-Hungarian occupation, Mehmed Vehbi ef. Šemsekadić, Battle of Gračanica